Zoran Ladić, Marino Martinčević, ur., *Spisi istarskih bilježnika III. Spisi porečkih bilježnika, sv. II: Registri porečkoga bilježnika Antuna de Teodoris (siječanj 1449. – travanj 1487.)*, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2025, 389 stranica

Treći svezak edicije *Spisi istarskih bilježnika*, odnosno drugi svezak posvećen porečkim bilježnicima, priređivača Zorana Ladića i Marina Martinčevića važan je nastavak dugogodišnjega izdavačkog projekta Državnoga arhiva u Pazinu, usmjerenog na kritičko objavljivanje srednjovjekovnoga i ranonovovjekovnoga notarskoga gradiva Istre.

Prvi svezak edicije objavili su Zoran Ladić i Elvis Orbanić 2008. godine, a podrazumijevao je spise labinskoga bilježnika Bartolomeja Gervazija iz 16. stoljeća. Drugi svezak edicije objavili su Zoran Ladić i Marino Martinčević 2018. godine, a odnosio se na spise Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.), odnosno Antuna de Teodoris (1435. – 1449.). U ovom su svesku objavljeni registri porečkoga javnog bilježnika Antuna de Teodoris za razdoblje od siječnja 1449. do travnja 1487., čime se znatno proširuje korpus njegove bilježničke djelatnosti iz prethodno objavljenog sveska. U tom smislu pratimo iznimno dugu djelatnost jednoga notara – između 1435. i 1487. godine. Glavna urednica cjelokupne edicije istarskih bilježnika je prof. emerita Mirjana Matijević Sokol, koja je svezak popratila predgovorom (7-8).

Priređivači su u ovoj knjizi donijeli transkripciju ukupno 245 privatnopravnih isprava, nastalih tijekom gotovo četiri desetljeća kontinuiranoga bilježničkog rada. Objavljeni spisi omogućuju praćenje društvenih odnosa i ekonomskih aktivnosti u porečkoj komuni u drugoj polovini 15. stoljeća. Dokumenti su pisani na latinskome, odnosno na kasnosrednjovjekovnoj latiničnoj gotici s primjetnim elementima humanistike, uz neke slučajeve venecijanskoga dijalekta. Naime, u kratkoj uvodnoj studiji (9-13) priređivači izlažu metodološka polazišta, oslanjajući se na ustaljenu egdotičku tradiciju u objavljivanju bilježničkih vrela. Posebna se pozornost posvećuje opisivanju rukopisa, folijacije i materijalnih obilježja kodeksa, pri čemu je prihvaćena izvorna folijacija koju je uveo sam Antun de Teodoris. Nakon uvodne studije autori navode tehničke napomene s objašnjenim značenjima korištenih znakova, kao i prilog s popisom porečkih i inih bilježnika koji se spominju u ovim dokumentima (15-17).

Sadržajno, objavljene isprave (19-359) obuhvaćaju širok raspon pravnih poslova: kupoprodaje i zakupe nekretnina, ugovore o zajedničkom uzgoju stoke (sočida), oporuke, dugovanja i zastupanja pred različitim sudskim instancama. Takva raznolikost omogućuje uvid u gotovo sve aspekte pravnoga i društvenoga života porečke komune. Posebno se ističe veći broj oporuka. Društveni raspon osoba zabilježenih u registrima iznimno je širok. Uz gradske elite i ugledne građane, dokumenti obuhvaćaju obrtnike, seosko stanovništvo porečkoga distrikta, žene kao aktivne sudionice pravnih poslova te doseljenike ili aktere iz drugih istarskih i istočnojadranskih sredina, ili pak iz Hrvatske, Slavonije i Bosne. Zabilježeni su i stranci, mahom iz Italije, ali uočava se i po jedna osoba iz Flandrije i Grčke. Priređivači su svaku ispravu popratili regestima i odgovarajućim znanstvenim aparatom, što znatno olakšava korištenje knjige. Uz to su izdanje nužno popratili i detaljnim kazalima imena, toponima i pojmova (355-389). Ova edicija zajedno s prethodno objavljenima širi fond objavljene notarske građe za istarske gradove, čime se želi omogućiti sustavno istraživanje kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne povijesti istarskih gradova.

Bilježnički registri tako otvaraju niz tema unutar društvene povijesti (društvene skupine, obiteljski odnosi, nasljedni sporovi), gospodarske povijesti (zemljoposjedi, zakupi, trgovina), povijesti urbanoga i

distriktualnoga prostora te religijske povijesti, kao i povijesti migracija. Time ova knjiga predstavlja i vrijedan izvor za komparativna istraživanja uz korelaciju s drugim istarskim ili istočnojadranskim urbanim sredinama. Sve u svemu, ovo izdanje vrijedan je doprinos objavljivanju i dostupnosti kasnosrednjovjekovnih izvora, osobito za buduća istraživanja porečke, istarske i šire istočnojadranske povijesti u 15. stoljeću.

Ante Bećir

Tomislav Popić, *Acta mediaevalia curiae consulum et maris communis Iaderae*, tomus primus, Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2025, 647 stranica

Objavljivanje prvoga sveska edicije *Acta mediaevalia curiae consulum et maris communis Iaderae* iznimno je važan doprinos hrvatskoj medijevistici, osobito u području pravne, gospodarske i urbane povijesti istočnojadranskoga prostora. Riječ je o prvome kritičkom izdanju dijela sačuvanih spisa zadarskoga Sudbenog dvora konzula i mora – jedinstvene sudske institucije u srednjovjekovnoj Dalmaciji, čija je dokumentacija dosad ostala gotovo u potpunosti neiskorištena u historiografiji. Time se prvi put sustavno predstavljaju ovi spisi, koji su krucijalan izvor za razumijevanje pravnih te pomorsko-trgovačkih mehanizama u kasnosrednjovjekovnom Zadru.

Knjiga je rezultat dugogodišnjega istraživačkog rada, započetog još tijekom autorova rada na doktorskoj disertaciji (obranjenoj 2011. godine). Već sama činjenica da je riječ o prvome od planirana tri sveska jasno pokazuje razmjere pothvata i ambiciju da se cjelokupna sačuvana građa ove sudske institucije učini dostupnom ponajprije znanstvenoj i stručnoj zajednici. Knjiga započinje proslovom (11-13), odnosno iscrpnom uvodnom studijom *Zadarski Sudbeni dvor konzula i mora u srednjemu vijeku* (15-47). Hrvatski je tekst preveden na talijanski jezik pod naslovom *Corte di giustizia dei consoli e del mare di Zara nel Medioevo* (47-81), nakon čega slijedi konzultirana bibliografija (82-88). Prije samoga korpusa objavljenih izvora autor donosi pojedine priloge, odnosno transkripciju dviju zasebnih isprava, popis zadarskih notara pri ovom sudu, kao i pregled sačuvanih spisa suda koji se odnose na razdoblje između 1385. i 1423. godine (89-102).

U opsežnoj uvodnoj studiji autor detaljno razmatra ustroj, jurisdikciju i djelovanje Sudbenoga dvora konzula i mora u širem institucionalnom i političkom kontekstu srednjovjekovnoga Zadra. Pritom uvjerljivo pokazuje da se ne radi tek o lokalnoj posebnosti, nego o sudu koji se može promatrati u okviru šire mediteranske pomorsko-pravne i trgovačke prakse. Posebna se pozornost pritom posvećuje terminološkim i institucionalnim pitanjima, osobito višeznačnosti pojma *consul* u srednjem vijeku, pri čemu se ističu različite razine značenja: od gradskih upravitelja i sudaca, preko trgovačkih predstavnika u stranim lukama i gradovima, do sudaca specijaliziranih za trgovačko-pomorske sporove.

Autor pritom ne ostaje na razini normativnoga okvira, nego analizira kako su se pravne norme primjenjivale u svakodnevnoj sudskoj praksi. Sudski spisi omogućuju uvid u dinamiku trgovačko-pomorskih sporova, uključujući neuspjehe poslovnih pothvata, sukobe, prevare, brodolome i druge rizike srednjovjekovne pomorske trgovine. Osobito je vrijedna autorova rasprava o sudskom postupku, u kojoj se jasno razlikuju pravna i političko-administrativna razina djelovanja suda. Detaljno se pritom razmatra akuzacijski postupak, uloga pisanih dokaza i svjedoka, razlike između redovitoga i skraćenoga postupka, kao i mehanizmi prisile i izvršenja presuda. Pritom se jasno pokazuje kako su procesna pravila bila prilagodljiva specifičnim potrebama trgovačko-pomorskih